

693i Mz/K/jm 12 JAN. 1990

Standaard Archeologische Inventarisatie beheersobject 'Zandstreek (Odoorn)' ten behoeve van het opstellen van het beheersplan door Staatsbosbeheer.

Verzocht aan de ROB d.d.: 21 februari 1989

Opgesteld door: S.W. Jager en R.H.J. Klok

Afschrift gezonden aan: het Provinciaal Museum van Drenthe te Assen t.a.v. W.A.B. van der Sanden

Topografische situering: Het beheersobject 'Zandstreek (Odoorn)' ligt in de gemeenten Borger en Odoorn en bestaat uit een drietal deelgebieden nabij de dorpen Exloo en Odoorn: de Boswachterij Exloo, de Boswachterij Odoorn en het Odoorner zand (coördinaat resp. 252/546, 251/543 en 253/543; kaartbladen 17E Schoonoord en 17F Exloo, schaal 1:25.000).

A. Verklarende toelichting: Over de bewoningsgeschiedenis van de drie deelgebieden, waaruit de beheerseenheid 'Zandstreek (Odoorn)' bestaat, is vrij weinig bekend. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het ontoegankelijke karakter van het bodemarchief. Door de bebossing komen weinig oudheidkundige vondsten aan het licht. Vondsten die bewoningsactiviteiten representeren ontbreken vrijwel. Uit het beheersgebied kennen we dan ook uitsluitend zichtbare grafmonumenten. Het, voor zover althans bekend, oudste en tevens meest aansprekende cultuurobject binnen het beheersgebied is hunebed D30. Dit steengraf waarin eeuwenlang de doden vergezeld van hun grafgiften werden bijgezet, ging ooit schuil in een aarden heuvel, die tot aan de dekstenen reikte en alleen onderbroken was door een toegang naar de kelder. De bouwers ervan waren boeren aan wie op grond van een wijdverbreid cultuurelement de naam Trechterbekercultuur (TRB-cultuur: 3400-2800 v. Chr.) is gegeven.

Hunebed D30 is in 1918 systematisch onderzocht door de bekende archeoloog A.E. van Giffen in het kader van zijn overzichtswerk van Nederlandse hunebedden. Dit onderzoek heeft mede bijgedragen aan de huidige kennis op het gebied van de bouw van dergelijke monumentale begraafplaatsen, het grafgebruik van de TRB-cultuur en de vorm en versiering van het kenmerkende aardewerk van de

'hunebedbouwers'.

Het grafmonument maakt deel uit van een groep zgn. A-hunebedden. Bij deze categorie hunebedden staat verdere ontsluiting voorop, zodat een groter publiek aan de hand van panelen e.d. geïnformeerd kan worden over alles wat te maken heeft met megalithgraven.

De andere zichtbare overblijfselen die herinneren aan begravingen uit lang vervlogen tijden zijn grafheuvels. Over de ouderdom van deze heuvels is vrijwel niets bekend. Ze zijn namelijk niet wetenschappelijk onderzocht. In principe kunnen ze dateren uit het Late Neolithicum (2950-2100 v. Chr.), de Bronstijd (2100-800 v. Chr.) of de IJzertijd (800 v. Chr.-0). Gedurende die tijd was het gebruikelijk een heuvel van zandplaggen over de overledene op te werpen. Uiteraard was de wijze van begraven door de eeuwen heen aan allerlei veranderingen onderhevig, maar een heuvel vormde in die periode een wezenlijk onderdeel van het grafritueel. Ook werd een bestaande heuvel dikwijls gebruikt voor een volgende begraving. Als de dode in de top van een grafheuvel was bijgezet, werd deze gewoon opgehoogd en uitgebreid. Dergelijke samengestelde heuvels, die dus meerdere bouwfasen omvatten, worden meerperiodenheuvels genoemd. Zo is het mogelijk dat van een tweeperiodenheuvel de primaire (kern)heuvel uit het Neolithicum dateert en de secundaire ophoging, ook wel mantelheuvel genoemd, uit de Bronstijd.

Eén van de belangrijkste veranderingen in het grafgebruik deed omstreeks 1200 v. Chr. zijn intrede. De lijkbegroefing werd vervangen door het cremen van de doden. Nadat de verbrande overblijfselen van de overledene uit de brandstapelresten waren gezocht, werden deze, al dan niet gedeponeerd in een pot, begraven in een eenvoudig kuiltje. Over de bijzetting werd vervolgens in veel gevallen een kleine, lage heuvel opgeworpen, waaromheen men meestal een greppel groef. Deze wijze van begraven bleef in gebruik tot ver in de IJzertijd. Zulke graven die in groepen bijeen liggen worden als geheel aangeduid met de naam urnenveld. Een dergelijke dodenakker strekt zich uit in het langgerekte perceel aan de Z.W.-zijde van het Odoornersand. Dit terrein maakt deel uit van de ruilverkaveling 'Odoorn'. In het kader hiervan is inmiddels in het ruilverkavelingsgebied

onder auspiciën van de ROB de eerste fase van een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI) voltooid. Het is de bedoeling dat in de tweede fase van deze AAI een kwaliteitsbepalend onderzoek zal plaatsvinden van een aantal vindplaatsen. Hierbij gaat het om locaties die in potentie een belangrijke archeologische waarde bezitten. Het betreffende urnenveld behoort tot deze categorie.

Literatuur:

- Giffen, A.E. van, 1925-1927. De hunebedden in Nederland (tekst: 2 delen 1925-1927; Atlas: 2 delen 1925). Utrecht. (Tekst deel I, pp. 83-84; Tekst deel II, pp. 207-230; Atlas Pl. 63-64).
- Jager, S.W., 1989. Odoorn - het landinrichtingsgebied 'Odoorn' - een archeologische kartering, inventarisatie en waardering. Interimrapport (fase 1). Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort.
- Klok, R.H.J., 1985. Hunebedden, meer dan een hoop stenen. Tijdschrift van de Vereniging Koninklijke Nederlandse Heide Maatschappij 96, pp. 3-8.

B. Beschermde monumenten: geen.

C. Meldingsgebieden: zie kaartbijlage.

17F-12: twee grafheuvels (Exloo-Boswachterij Exloo) (M)+ch.
Waardebepaling: De grafheuvels met rondom een 10-meter zone komen in aanmerking voor bescherming ingevolge de Monumentenwet op grond van de wetenschappelijke- en cultuurhistorische waarde.
Beheersadvies: Normaal onderhoud van het eventueel aanwezige bomenbestand levert geen of nauwelijks schade op. Bij het kappen van bomen de stobben laten zitten. Bij het uitslepen van de stammen verstoring van de heuvels en de 10-meter zone voorkomen. Niet ploegen en niet opnieuw inplanten. Ploegvoren, plantgaten en wortels verstoren de onder de boszone aanwezige archeologische sporen.

De heuvels met de rondom aanwezige 10-meter zone vrijwaren van

693i Mz/K/jm 1 2 JAN. 1990

opslag, ingravingen en ontsierend gebruik. Na het verwijderen van de bomen verdient het aanbeveling de grafheuvels, indien nodig, te herstellen, te consolideren of te restaureren. Deze werkzaamheden dienen, evenals een eventueel gewenste recreatieve ontsluiting, alleen te geschieden door of in overleg met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort.

Aanvullende bescherming: In beheers- en bestemmingsplannen kunnen de grafheuvels worden aangeduid als resp. 'terrein van oudheidkundige betekenis' en 'archeologisch waardevol'.

17F-33: hunebed D30 (Exloo-Exloërbos) (M)+ch.

Waardebepaling: Het hunebed komt in aanmerking voor bescherming ingevolge de Monumentenwet op grond van de wetenschappelijke en de cultuurhistorische waarde.

Beheersadvies en aanvullende bescherming: Zie hiervoor het beheersplan van de provincie Drenthe of Staatbosbeheer.

17F-40: terrein waarin 6 grafheuvels (Exloo-De Zeven Bergjes) (M)+ch.

Waardebepaling: Het terrein komt in aanmerking voor bescherming ingevolge de Monumentenwet op grond van de wetenschappelijke en cultuurhistorische waarde.

Beheersadvies:

Grafheuvels: De grafheuvels met rondom een zone van 10 meter vrijwaren van opslag, ingravingen en ontsierend gebruik. Het verdient in algemene zin aanbeveling een grafheuvel en naaste omgeving van beplanting en bomen te ontdoen en daarna de heuvel, indien nodig, te herstellen, te consolideren of te restaureren. Deze werkzaamheden dienen, evenals een eventueel gewenste recreatieve ontsluiting, alleen te geschieden door of in overleg met de ROB.

Mocht U ten behoeve van het gewenste beheer of anderszins op korte termijn willen beschikken over een opmeting van de grafheuvels binnen de kadastrale percelering dan verzoeken wij U dit schriftelijk aan ons te melden.

Heide: Bestaande vegetatietype handhaven. Bosopslag tegengaan. Aantasting van de minerale ondergrond moet bij eventueel plagen

worden tegengegaan. Het maaien van de heide verdient daarom de voorkeur.

Aanvullende bescherming: In beheers- en bestemmingsplannen kan het terrein worden aangeduid als resp. 'terrein van oudheidkundige betekenis' en 'archeologisch waardevol'.

17F-41: grafheuvel (Ees-Boswachterij Exloo) (M)+ch.

Waardebepaling: De grafheuvel met rondom een 10-meter zone komt in aanmerking voor bescherming ingevolge de Monumentenwet op grond van de wetenschappelijke- en cultuurhistorische waarde.

Beheersadvies: Normaal onderhoud van het eventueel aanwezige bomenbestand levert geen of nauwelijks schade op. Bij het kappen van bomen de stobben laten zitten. Bij het uitslepen van de stammen verstoring van de heuvel en de 10-meter zone voorkomen. Niet ploegen en niet opnieuw inplanten. Ploegvoren, plantgaten en wortels verstoren de onder de boszone aanwezige archeologische sporen.

De heuvel met de rondom aanwezige 10-meter zone vrijwaren van opslag, ingravingen en ontsierend gebruik. Na het verwijderen van de bomen verdient het aanbeveling de grafheuvel, indien nodig, te herstellen, te consolideren of te restaureren. Deze werkzaamheden dienen, evenals een eventueel gewenste recreatieve ontsluiting, alleen te geschieden door of in overleg met de ROB.

Aanvullende bescherming: In beheers- en bestemmingsplannen kan de grafheuvel worden aangeduid als resp. 'terrein van oudheidkundige betekenis' en 'archeologisch waardevol'.

17F-53: grafheuvel (Exloo-Iemenhees) (M)+ch.

Waardebepaling: Zie 17F-41.

Beheersadvies: Zie 17F-41.

Aanvullende bescherming: zie 17F-41.

17F-54: grafheuvel (Ees-Boswachterij Exloo) (M)+ch.

Waardebepaling: Zie 17F-41.

Beheersadvies: Zie 17F-41.

Aanvullende bescherming: zie 17F-41.

17F-55: terrein waarin sporen van een urnenveld (Odoorn-De

Poort)

Waardebepaling: Het terrein komt in aanmerking voor oudheidkundig bodemonderzoek.

Beheersadvies: Het bestaande gebruik als woonerf en tuinbouwbedrijf kan worden gecontinueerd. Grondwerkzaamheden die dieper reiken dan de bestaande bouwvoor of die grondverzet inhouden niet uitvoeren dan na overleg met de ROB. Voorafgaand aan deze werkzaamheden kan door middel van (proef)onderzoek de omvang en kwaliteit van de aanwezige archeologische sporen worden vastgesteld.

Aanvullende bescherming: In beheers- en bestemmingsplannen kan het terrein worden aangeduid als resp. 'terrein van oudheidkundige betekenis' en 'archeologisch waardevol'.

In de voorschriften van het bestemmingsplan is het wenselijk dat voor dit terrein een aanlegvergunning wordt geëist voor grond- en andere werkzaamheden die dieper reiken dan 30 cm.

Opmerking: Zowel de kwalificatie (en het hieruit voortvloeiende beheersadvies) als de op de kaartbijlage aangeduide begrenzing van het laatstgenoemde gebied is voorlopig. Indien de uitkomsten van het veldonderzoek dat in het kader van de AAI-ruilverkaveling 'Odoorn' nog zal plaatsvinden daartoe aanleiding geven, kunnen deze nog wijzigingen ondergaan. Eventuele veranderingen inzake de archeologische status en begrenzing van dit gebied zullen worden gemeld aan de afdeling Beheersplanning.

Amersfoort, november 1989

Bijlage: overzichtskaart (schaal 1:25.000) van de binnen
              het beheersobject 'Zandstreek (Odoorn)' gelegen
              archeologisch waardevolle objecten en terreinen.

